

KULTURKRÓNIKA

FARKASÜGY

Szabó Dezső hatvanadik születésnapja alkalmából írta Sándor József a következő cikket. A Korunk szerkesztősége ezzel nem áll az ünneplők közé, de nem áll azok körébe sem, akik ezen a napon is hajrát kiáltanak az élő magyar irodalom e kivert vadkana felé. Most is figyelünk rá, mint hosszú, ellentmondásokkal teli, számos nemes mag közt rengeteg bojtortját is vető nyugtalan, hadakozó pályáján. Figyelünk, de nem a vadász, hanem a magyar erdő csendességével, mert ha semmi sem bizonyos, az az egy bizonyos, hogy ezért az erdőért, ezért a népért bómolt, nem egyszer szépen, sokszor komiszul, de mindig a maga módján s a legjobb feldühödéseiben megértetlenül. A magyar köz- és szellemi-élet s a maga nyugtalan lelke rajta, amiért ilyen lett. (A szerk.)

Az irodalom berkei, amennyiben azok valóban az élő, ható irodalom területei, soha és sehol sem voltak az írók, költők árkádiai, árnyas, se-lyemfűvű, gondtalan ligetei. Csak a szélei, agyontaposott, kiégett, terméketlen, üres konzervdobozokkal teleszórt szélei lehettek műkedvelő, papagálymentalitású, megelégedettszívű, élelmes trubadurok kirándulóhelyei. Belül mindig őserdő volt és ma is az, a mindig ujrázó élet minden szépségével, borzalmával, életre-halálra célzó problémáival és megoldásaival. Itt fogak tépik, tüskék vérzik, szakadékok ölik a benne csörtetőt, politikai ködök, sunyi, gyilkos párak teszi nehezzé a levegőt és bátortalanná a harladást. Jaj, százszor jaj az egyedülvalónak, a magánosnak, az utat törőnek. Ennek bizonyítására nem kell példák után kutatni, azt kellene inkább buzgalommal kutatni, aki könnyen, sikerrel és igazán járta utját. Hogy csak egészen önkényes és hajlandóságtól függő rövid sorát idézzem a magánosoknak: Berzsenyi, Katona, Petőfi, Ady. És, igenis; Szabó Dezső. Hogy méltóan tartozik hozzájuk, ezt ma már csak az ostobák és az általa felvert hitvány rablóvadak nem ismerik el. Akik nem tudják megérteni és megbocsátani az űzött, tébolyított nemes vad olykor felesleges, értelmetlen csapkodásait és az ezekkel okozott sebeket.

*

Magános Farkas hatvanéves lett. Nem volt mindig magános, ennyire magános meg éppen sose volt. Volt idő, mintegy husz évvel ezelőtt, mikor óriási horda röffent köréje s sörényének minden rezdülését kinyilatkoztatásnak látták. — Itt az igazi vezér! — gondolták és üvöltötték is. — A hangja harsonás, őseréjű farkaskövetelés, ereje megbízható védelem és konkrét eszedés. De ő akkor felütötte tudással, látó szemmel átkozott fejét és szörnyű mongással, vészes vicsgorogással szétvert a horda között.

— Rühös, mocskos, szedett-vetett banda, tolvajok, hiénák, görények hoda: nem titeket hívlek! Ti nem követhettek engem! Mit akartok ti itt, főképpen ti mit akartok, ti minden teremtmények legundorítottabb permutációja, ti farkasoknak álcázott, farkaskutyáknak nevezett német juhász-kutyák! Amig abból állt a farkasok ügye, hogy „Fázunk és éhezünk, de szabadok vagyunk!“ — addig hol lapítottatok, miféle fertelmes gazdáknak csóváltatok és nyaltatok? Én megkiáltottam az igazi farkasügyet: Nem fázni, nem éhezni és szabadnak lenni! De ezt nem rablóknak, nem görényeknek és nem német juhász-kutyáknak kiáltottam!...

Nekiszegte fejét az utnak és elszántan, folyton hallatva hangját törte a csapást. De lassan már senkisémet követte. A megszegyenített, leleple-

zett sereg bosszuszándékokkal telve szétkullogott, köztük néhány valódi farkas megütötte, tétován hegyezte a fülét, majd elligettek tovább fázni és éhezni, de szabadnak lenni.

Természetesen Magános Farkas is éhezett és fázott, olykor többet, mint a többi farkasok együttvéve, de szabad maradt, szabad, önálló, megközelíthetetlen minden érdek számára, kivéve a farkasérek számára, képményen állta a farkasügyet. De a társak, a követők, a hívek messze, megzavarodottan csatangoltak és elhitték, amit a juhászok ugattak: — Szabó Dezső összeférhetetlen... Mindenkit megmar... Destruktív... Ellensége fájának, nemzetének. — Nem lenne kár agyonverni! Egyidőben már kaparták is a gödröt a farkaskutyáknak nevezett német juhászok, de akkor Szabó Dezső egy „Halhatatlan pofon“-nal visszakergette őket megérdemelt óljaikba, a moslékjaik mellé. Pedig már a hiénák is felsorakoztak az éjszakában és szeltében üvöltöttek: Szabó Dezső eladta magát a zsidóknak!

Míndez a sok mellékes, nem irodalmi, de életre törő zaj, fondorlat, vicssorgás fájt Magános Farkasnak. És természetesen, a magánosság is nagyon megviselte. Teljesen ellentétesnek érezte hivatásával és élete munkája értelmével. Vigasza csak a megtett ut maradt és a példamutatás: Kenyéren, szalonmán, hagymán is állni a farkasügyet, a „faj“ ügyét: a jogos javakból kiűzöttek, a kimartak, a gyengék, az éhezők, a szépséget, igazságot szomjazók ügyét; a magyar demokrácia ügyét:

Nem fázni, nem éhezni, de szabadnak lenni!

*

Szabó Dezső tehát a napokban lesz hatvan éves. Azonban erről a tisztán személyi ügyről egyelőre igen kevés szó esik. Holmi magánakcióról hallani, hogy hívei ünneplésre készülnek és holmi napihírszerű suttogásokat némely gavaállerszemlék lapban. Egyelőre még nincs elrendelve a kötelező, országos ünneplés, még nagyon messze van az irodalomtörténeti tanárok által patyolatfehérré mosott Petőfi sorsától, még nem indult meg az akció sem, hogy a Baumgarten-díjakat visszamenőleg is mind megkapja, mivel az örökhatározó intenciói szerint elsősorban neki járna. Ugy látszik, a kiadók is utolsó pillanatra, meglepetésnek szánják összes műveit diszkiadását.

Míndez a késedelmesség, ha szóvá is tehető, csodálkozásra nem ad alkalmat. Mert ugy is lehetne értelmezni a dolgot, hogy kár sietni, Szabó Dezső még csak hatvanéves! Hó, még irtózatóak a fogai, még nagyon jó a szeme. Tudja az ördög, hogy mit látna meg a körülötte való sürgölődésből! Még majd szóvá tenné, hogy lopnak a rendezők, a szakácsok, a fátylavívők, a pincérek. Ő már ilyen összeférhetetlen, ünneprontó. De lehet, hogy mind e mulasztásnak egészen más az oka.

*

Magános Farkas az ünnepi vacsorán végre szóhoz jutva, mintegy sejtetve csak, talán majd erről is beszél. Ha beszélne, csak ilyesmit mondhatna:

Ime, ti vagytok hát azok a kevesek, akik érteni kezditek a hangom. A kik követték a csapásom és láttátok, hogy az nem holttesteken vezet keresztül. Láttátok: nem igaz, hogy mindenki ellen harcolok. Hogyan is lehetném azt éppen én, akiben az élet, a halál, a természet, a nyelv, valóságok, hagyományok, művészetek törvényei élnek, minden élnek és ható-

nak a törvényei és a pusztulás törvényeit is félem és tisztelem. Sváb, tót, zsidó és heccelt magyar már mind az orvvadászok irgalmára biztak engem, de már az orvvadászok is tisztában vannak velem: nagyon nagy halott lennék én az ő dicsőségük számára, igazán félelmetes és erős még csak halottan. Igenis, védtem a fajtámat, de olvassátok ki írásaimból: martham az ügy árulót, ha fajtám volt is. Az én fajvédelmem sose mondta, hogy üsd a zsidót, én csak azt mondtam: ne hagyd magad ütni! Én soha nem mondtam, hogy nincs joga erdeinkben élni más vadaknak is, én csak azt mondtam, hogy itt, a mi erdeinkben nem élhetünk vaddisznó, görény és kakukerkölcsök szerint, hanem a legkülönb szerint: a mienk szerint kell élni, ha meg akarunk maradni. És főként azt mondtam, az minden tanításom lényege, hogy ne engedjük ellepni erdónket, forrásainkat, vackainkat pimasz, éhes, moráltalan, minden humánusra alkalmatlan farkaskutyák sötét, szapora farkaitól. Ők azok, akik farkasabbak akarnak lenni nálunk, ők harácsolják össze éllelmeinket, ők azok, akik uszító szóra megfojtanak, ha büntetlenül tehetik. Csak ők a mi lerázhatatlan, legkonokabb elleneink. Olvassátok és figyeljétek: végtelen szájalom és megértés van bennem minden szenvedő élet iránt, az örök törvények szentsége az ereje életemnek. Csak azokat, csak azokat!...

Most már látjátok: minden sorom beletorkol a nagy folyamatba, azt a győzedelmes áradatot dagasztja, melynek forrásánál az első szomjazó szétfárta karját, melynek főbb beömlései a görögök, a galileai, a francia forradalom és a nagy humanisták végtelen sora. Vizeim olyan csörgedéssel áradtak a lelkekbe, amilyen sodrással magyarul még alig-alig kísértették, idézték, jajongták tényezővé az igazságot erdeinkben és tisztáinkon. Ne higgyetek az ugatóknak, akik majd bebizonyítják, hogy Ady egyrészt zsidóbérenc, másrészt fajtája árulója, általában a kartellek jól-fizetett ügynöke volt, nem beszélve arról, hogy csavargásért, iszákosságból eredő közbotrány okozásért és erőszakos szeméremelleni merényletért több ízben le volt csukva. És ne higgyetek az ugatóknak, akik saját írásaimból fogják rábizonyítani, hogy zsidógyerekeket reggelizek, hogy Sir Bazil Zaharoff fegyvermester ügynöke voltam, hogy én toltam olyan hosszúra a világháborút és én vesztettem el. Hogy éjjelenként én hajtogatam el a kinlódó, tízórbajos paraszt utolsó malacát, hogy én szorgalmazom különösképpen utolsó vánkosának kiráncigálását is.

Csak az ügyet, ügyünket higgyétek, a nagy farkasügyet: Nem fázni, nem éhezni és szabadnak lenni! Az örökkévalóság jegyében aktuális, az érdemeseket az utra figyelmeztető, a méltatlanokat visszariasztó Ady „Bujdosó kuruc rigmusai“-val végzem:

*Elbocsát az anyánk csókja,
Minden rózsánk véres rózsá,
Bénán esünk koporsóba,
De: — így éltünk vitéz módra!*

A FRANCIA TANÍTÓI-KAR DEFAITIZMUSA

Amidőn a mult év őszén Csehszlovákia ügye felvetette a háború és béke akut kérdését s Európaszerte megmozdultak az egymással szembenálló erők és törekvések, akkor a nagy, riadalmas feszültségben bizonynyal kevesen vettek tudomást a francia tanítók állásfoglalásáról. A százezres ta-

got számláló egyesület azokban a napokban egyhangulag kifejezte azt a meggyőződését, hogy inkább a mindenáron való béke, semmint a háború. A határozat szószerint kimondotta, hogy inkább a szolgaság, az elnyomás létét vállalni, semmint a háború kockázatát. És amikor ez év elején — tehát már a bécsi döntés tapasztalatai után — újból feszült volt a helyzet, a franciaországi tanítók egyesülete ismét kifejezte a mindenáron való béke megővésének szükségét, akár az ellenségnek való alávetettség árán is. Ez a magatartás figyelmetkeltő és elgondolkoztató. A francia forradalom, a szabadság, egyenlőség és testvériség történelmi emlékü jelszavának nemzete, a nemzet ifjúságának nevelői egyhangúan inkább a szolgaságot igelenik, semmint a szabadság megtartására irányuló fegyveres ellentállást. Mert lényegében ez volt az állásfoglalás értelme: az erőszakkal szemben nem ellenszegülni s szolgaság árán is élni a békében, semmint meghalni, ha kell, a veszélyeztetett szabadságért. A francia tanítók állásfoglalása, az abszolút pacifizmus követelése, ez a mindenáron való béke defaitizmus meglepő ellentmondásban van a „glorie” nemzetének történelmi múltjával és hagyományaival. 1789, 1871 s 1914 nemzete más érzületet és magatartást mutatott — uttörő élcsapata volt a társadalmi változtatásra irányuló erőknél s termékeny ösztönzéseket adott a többi európai népeknek. Mai, új hangja idegen és nyugtalanító. Ezen a hangon valamikor egy nagy, elnyomott nép fiai beszéltek — a cári Oroszország iról. Mintha Dosztojevszkij és Tolsztoj szavát hallanók: ne szegüljetekek ellene az erőszaknak, ne álljatok ellent a rossznak... Ez a magatartás a cári világ reflexe volt, a lenyügözöttség és tehetetlenség érzetének bevallása. Így csak az a Dosztojevszkij beszélhetett, akít a bitófa közelségéből rántott el a cár utolsó percben érkezett kegyelmi irata, s aki később megírta szibériai száműzetésének — Enlékiratok egy halottsházából — dermesztő, lélekölő történetét. Így csak az a Tolsztoj beszélhetett, aki meddő lázadások után az akkori társadalmi adottságok ellen az evangélium passzivitásába menekelt. Az a Tolsztoj, akivel szemben Masaryk hangoztatta Janna-Poljánán tett látogatásakor, hogy igenis ellene kell szegülni az erőszaknak, ha kell, ölni is kell tudni, mert ha emberéletnek pusztulnia kell, úgy az pusztuljon, aki az erőszakot velünk szemben alkalmazta, aki a mi életünkre tör. Ez a magatartás nemcsak az elsődleges, mondhatnók élettani önvédelem ösztönösségével van összhangban — melyet a jogrendszerek is szentesítenek — hanem az etikus fórumok előtt is feltétlenül igazolást nyer. Éppen ezért mélyen elgondolkoztató a francia tanítók egyesületének említett álláspontja. Mit jelentsen ez az abszolút pacifizmus, mely behódol az erőszak és elnyomás előtt? Tényleg ama sokat hangoztatott dekadenciának volna ez a tünete, amit a franciákról egyre ismételnék? W. Foerster, a neves német vallásfilozófus és etikus írta a világháborúban a német tanítókról megbélyegzően — unsere schlimmste Militärkaste... Ez a hivatott vélemény valóban nem hízegő az akkori német tanítószágra. De nem kérdéses, hogy a mai francia tanítók magatartása sem válthat ki bennünk hízegő véleményt. Ez a béke defaitizmus — szolgaság vállalása árán — ellentmond az emberméltóság igényeinek. A francia nép nagy szellemi képviselői, a múltban és jelenben, nem erre nevelték a franciákat. Barbusse és Rolland a legmélyebben emberit valiják, de ugyanakkor a harc és kockázat vállalását az emberméltatlan állapotok ellen. Romain Rolland, közel a hetvenhez, *Az elvárásolt lélek* c. regényciklusában az

emberi etika követelményeül állítja fel a harcosszembenállást minden elnyomás ellen. Az újabb francia irónemzedék, Aragon, Malraux stb. memkevése az aktív emberi etika, a kockázatos cselekvésvállalás érzületét tükrözik műveikben. Sajátságos, éppen a francia tanítóságot hagyta hidegen írók utmutató nevelése? Visszaemlékszünk egy ismert francia író cikkére, amit a csehszlovákiai válság kapcsán írt a bécsi döntés után. A francia egyetemi ifjúság párizsi tüntető felvonulásáról számolt be, mely a megmentett béke mámorában dalolva vonult végig az uccákon s a dal refrénje így hangzott: mit nekünk Csehszlovákia, csak kedvesünk ne hiányozzon... A francia író maga is megdöbbenően eszmél a magatartás mélyebb jelentésére, melyből kiérzi az érdektelenséget, a közönyt, az egyéni önzést nyugtalanító magatartását a mindnyájunkat elementárisan érdeklő közügyekkel szemben. Az író rámutat a mai francia ifjúság defaitista érzületére s felveti a kérdést, képes lesz-e ez a nemzedék harcolni s megvédeni a veszélyeztetett emberi értékeket. Nem emlékszünk, az író válaszára s nem érezzük hivatottnak magunkat a válaszra. Megnyugtató választ nem is tudunk adni. Azt látjuk, hogy a totális államokban az ifjúságot a háborús ideológia szellemében nevelik s vezetőik pozitíve vallják a harcot, mitöbb, az önmagáért való harcot szükségét. Mussolini pl. nemrég mondta, hogy az emberiség átkát jelentené az állandó béke állapota. Az egyik oldalon a háború l'art pour l'art eszméje, a másikon — lásd a francia tanítók példáját, s ne feledjük, hogy a tanító tényleg a nemzet nevelőmestere — a mindenáron való béke követelése: ez a kontraszt kínos és nyugtalanító, mert kollektív érzületet nyilvánít s távlatában az emberi méltóság megóvásának s az etikus emberi magatartás parancsának ellentmond. Egy reményünk van: a népek tűzpróbája esetén a népek valóságos életérdekei, az emberi közületek megtartó erői elhatározóbbak lesznek, mint elferdült programok és képtelen ideológiák. (Neufeld Béla)

CHAPLIN most áprilisban töltötte be ötvenedik évét s bár az ünneplés minden nemét elhárította magáról lehetetlen meg nem emlékeznünk kis, csámpáslábu, rozszant cipőjű, szakadt zakettes, sétapálcás figurájáról, a csetlő-botló, helyét nem lelő, elesett, boldogtalan, kispolgár karikatúrájáról, aki a dolgok könyörtelen rendjébe minduntalan beleütközve, üldözötten, taszítva, kisémmizve, torz humorral kacsázik át az életen, amelynek utjai bizonytalanok, ködbeveszőek, végláthatatlanok.

Mindenre szembekerül, anélkül, hogy valamivel is szembenállana, szembeszállásról nem is beszélve. Mindennek ellenlábas, pusztán csak azért, mert van. Morzsolódik

a dolgok, rendek, osztályok malomkövei között, nincs ereje hozzá, hogy a jussát követelje, ingadozik, szalad, vergődik, félelem gyöttri, éhség és szomjuság kinozza, s ahogyan minden kereszttül, egyre csak küzködik és kergeti a boldogságot, amely csak meg-megvillan előtte, hogy aztán annál reménytelenebbül tova tűnjék, ezekkel a gesztusaival tulmegy az egyéni esetlegességen, nem típus, hanem szimbólum lesz, egy általános és mégis konkrét fogalom, az eszme és közvetlen valóság egysége.

Dosztojevszkij **Bűn és bűnhődés**et szokták iskolapéldának odaállítani annak igazolására, hogy az igazi nagy mű mindenki számára hat, csak éppen másképp. Raszkolnyiko-

vot értékelni lehet mint lélekzetállító detektívregény lőését, vagy analitikus regényét, vagy mint egy szociális korrajz, a Napoleon-probléma kispolgári vetületének megszemélyesítőjét. Mindez benne a műben és ezen kívül még sok más és bárki fordul hozzá, mindenkinek a saját hangját visszhangozza.

Az esetlen figurán is halálra nevezheti magát az ember, gunyolódhatik rajta ügyefogyottságán, sajnálhatja örök, kielégítetlen vágyódásáért, elégedetlenkedhetik vele, amiért engedő magát kihasználni és megvetni. De mint ahogy a detektívregény-faló Dosztojevskij-olvasóban is — ha csak pillanatra és halványan — megreppen valami, tul az elkövetett gyilkosság tettes kibogozásán, valami mélyebb emberi közösségi érzés, ugyanugy a mozi-röhej alján is égszerre csak megcsillan a könny s a durva ösztönöség és sematikus gondolkodás elveszti élet, az észlelt pusztta történetés fölött megjelenik a glória. A csámpás fordulat emberi megmozdulás lesz, a harsogó fizikai jólézés szellemi katharzis. S a melankólikus vég örök befejezetlensége megismerést, önmagunkra ismerést eredményez. Riadtan eszmélünk a dolgok ellenséges volta és egyre világosabbá válik előttünk a megmerevedés tarthatatlansága és a változtatás szükségyszerúsége.

Mivel éri el ezt a hatást? Ugyanavval, amivel Dosztojevskijnél a rablőgyilkosból a szenvedő emberiség hőse, az uccalányból az emberi szolidaritás felmagasztosult megvalósítója, igazi élettárs lesz. Nem valamely hosszú és változatos külső és belső fejlődés eredményeként, mint a morál diadala az elesettség felett. Hanem minden egyszerre: a balta felemelése Dosztojevskijnél majdnem urfelmutatás, a szinte leánygyermek uccáakerülése szentlélekmegszállás, a részeg apa átközódásai valósággal világtemplomi prédikáció.

A filmkockák is ugyanakkor, amikor házdőlést, cipőtalpfözést,

rendőr előli menekülést, verekedést, nadrágleesést mutatnak a groteszk-ségben, helyzetkomikumban rejtőzük valami tragikum. A nadrágleesés nem pusztán nadrágleesés, mint pl. Harold Lloydnál, a rendőri üldözés nem a többi detektívfilmbeli rendőri üldözés, a verekedés nem a gengszter-filmek elcsépelet motívuma. Ezekben a külsőleges mozzanatokban is van valami perspektivikus, nem annyira kritikai állásfoglalás, azaz a motívumok tulfokozása s ezzel persziflázsa, hanem inkább valami befeléfordulás. Ha félre nem értenének, azt kellene mondani, hogy lélek van bennük, — gondoljanak a lélekzetállító krumplitánra, melyet az ujjak lejtene, vagy a kabarédalra, melynél a manzsettára irt szöveg elrepül.

A köznapi valóságok metafizikai lendülete, a triviálisnak a legmagasabbal való elválaszthatatlan összefüggése, az elnyomottság és repülés egysége adja azt a hatást, amely a közvetlen tapasztalatit, a véletlenszerűt úgy véteti észre velünk, hogy szubsztanciális voltukra ébredünk és csöpp létünk döntő fontosságát ismerjük fel. A hierarchizmusból relativizmus, a relativizmusból a dolgok új rendjének felismerése, szükségessége és kívánatossága válik tudatunkká. A csámpás kispolgár a tagadás gesztusában előkészíti bennünk a szintézisre való törekvést, melankóliája hitet ébreszt, reménytelen boldogságkergetése izmmainkat erősíti, kilátástalan botorkálása történelmi tudatot termel S ha a kispolgár utját ködbeveszőnek, érthetetlennek, boldogtalanságnak is ábrázolja, ért hozzá, hogy átmentse az életkedvet, az élniakarást, a tettekészséget egy másik síkba, a szolidaritás és egyetemes emberszeretet síkjába. (Sándor Pál)

LUCIEN LEVY-BRUHL. A pár héttel ezelőtt meghalt francia szociológus és bölcsész életműve felettébb sokoldalú. Alaposan ismerte a német filozófiát, irt

könyvet Jacobiról, Leibnizról. Comterről írott könyve a francia bölcseletnek és szociológiának egyik legjelentősebb alkotása, Jaurés életrajza viszont a francia szocializmus egyik legszebb emléke. Hírességét azonban Lévy-Bruhl nem ezeknek a többé kevésbé történelembölcséleti műveknek, hanem azoknak a könyveknek köszönheti, amelyek a primitív népek szellemi funkcióival, mentalitásával, különösképpen pedig a primitívek gondolkodásával foglalkoznak. Ő fedezte fel a primitívek „prelogikus” gondolkodását s okolta meg a „természetfeletti érzés kategóriáját”, ami a felfogó képesség egy sajátos nemének, a „misztikus tapasztalásnak” az alapja. Lévy-Bruhl a misztikust „a legalacsonyabb társadalmak elmebeli funkciója”-ként határozta meg s egyszersmind a primitív mentalitás talán leglényegesebb tényének feltüntetésére használta. Megírta viszont, hogy: „Ezt a kifejezést csak jobb híjján használom, nem keverendő össze a mi társadalmaink vallási miszticizmusával, amely teljességgel más valami. Én abban a szigorúan körülhatárolt értelemben veszem, amelyben a misztikus az érzékileg észre nem vehető, de mégis reális erőkkben, befolyásokban és cselekedetekben való hitet jelöli”. A misztikus tapasztalást szembeállította a megismerő tapasztalással, ugyanúgy ahogy a prelogikus gondolkodást a kauzallissal.

Az épp az utolsó évtizedekben a primitív népek életéből napvilágra került anyagot Lévy-Bruhl meggyőző módon rendezte s felfogása előtámasztására használta fel. Így nagy hatást tett társadalomkutatókra, pszichológusokra és etnológusokra.

Lévy-Bruhl elsőrangú képviselője a tudomány egy derülátó nemzedékének. Optimizmusát a tudomány átalakító erejének s a szociális tudat gyors színvonal emelkedésének hite táplálta. Érthető így, ha a prelogikus gondolkodást szembeállított-

ta a korabeli szigoruan tudományos gondolkodással. Viszont nagyon igazságtalanul általánosított. A mágiikus gondolkodás igazolása céljából bizony kár volt a Salamon szigetekre vagy Uj-Kaledoniába utaznia. Még azok az új ismeretek is feleslegesek ehhez, amikkel az új pathologikus lélektan szolgál. Épp a legutolsó európai évek története bizonyítja a legvilágosabban a mágiikus gondolkodás hatalmát.

Ha a primitívek gondolkodása pontosan megfelelő termelési viszonylatainknak, úgy az is kétségtelen hogy a termelési viszonylatok változásával egyidőjüleg és hasonló mértékben nem következik be az ideológiai felépítmény átalakulása. Amennyiben tehát a mágiikus gondolkodás lényegében a primitív gazdálkodásnak felel meg, úgy sem a termelési módok széles átalakulása a történelem folyamán, sem a vallások, bölcséletek és tudományok nem küszöbölték ki a világból a mágiát. Sokkal alapvetőbb változásokra van szükség a mágia hontalanítására, hogy a földön végre megtalálja helyét az ész. Így bukkan Lévy-Bruhl élete utolsó éveiben közeli szomszédságában a mágiára. Harcosan szembe is fordult vele. (Szeremley László)

MAGYAR KÉPIRÓK. Sokat vitakozhatnánk azzal a programmatikus harsonával, amely a Magyar Képirók ezidei kiállításán a katalógus bevezetőjéből szól. Főleg, ha a nagyon is élesre hangolt, harcias elméletet a sokkal megfőbb természetű festői gyakorlattal akarnók összevetni. Mert ebben az esetben méltán idézhetnők a francia szólásmódot: *Tant de bruit pour une omelette*. Mire jó ez az elméleti csatázás, amikor a képek olyan szelidék, hogy még a légynek sem ártanak?

A Magyar Képirók büszkén vallják magukat fajvédőknek. Nem mondják ki, de a sorok között értésünkre adják, hogy ők már jóval a nyilasok és csodaszarvashívők

előtt a fajvédelmi poszton álltak.

Jól van. Ugyan ki akarna elzárkózni a népi és nemzeti tudatosság elől, amelynek parancsai korunkat mozgatják? De éppen a sajátos magyar helyzetre való tekintettel minden okunk megvan rá, hogy kérdjük: vajjon ennek a tudatosságnak nem sokkal inkább a társadalmi valóság követelményei, mint a faji romantika illúziói után kellene-e igazodnia? A Magyar Képzőművészek kiállításának katalógusában, az előszóban olvassuk, hogy „a művészet nem nyárspolgári gyönyörűségeket szolgáló, kényelmes foglalkozás. A művészet örök harc az élet igazabb, szebb, emberibb megéléseért. Meg nem szűnő fajtaharc a jövődért”. Mi úgy véljük, hogy a nyárspolgár mint romantikus művészkiáltványok harci kelléke ma már igazán agyoncsépelt, közhelyé vált fogalom. Úgy véljük, hogy a magyar művészet harcos szellemi távlata manapság csak egy gondolatra irányulhat. Arra, hogy a magyar városi és vidéki élet a maga rettentő szociális tespedéséből végre a polgári lét európai színvonalára emeltessék. Minél szilárdabb rendet sikerül itthon a gazdaságilag jól megalapozott, népi és polgári demokrácia értelmében teremteni, annál nagyobb lesz a nemzeti lét biztonsága és virágzása is — túl minden korlátolt és barbár biológiai, faji bálványkultuszon. Az a magyar művészet, amely merev következtességgel ennek a faji gondolatnak szentelné magát, ahelyett, hogy a magyar élet természetbeli és társadalmi valóságát tartaná szem előtt, már eleve arra volna ítélve, hogy egy kerpzelgő álromantika bódulatában ernyedten és elhigulva múljon ki a világból. Tiszta donkikhotéria, látszatharcok vivása volna holmi szélmalomok ellen, ahelyett, hogy a magyar föld és nép csodálatosan színes valóságán kapna eleven erőre.

Arra kérjük a Magyar Képzőművészek kiállításán szereplő művészeket, hogy ezt a vitázó bevezetést műveik iránt érzett őszinte rokonszenvünk

jeléül fogadják. A kiállításon, főleg annak festői részében, igen becsülésre méltó, eleven és friss alkotások szerepelnek. A kiállítás magva kétségtelenül jó és éppen ez a jó, arra kötelez bennünket, hogy óvást emeljünk az ellen az ideológiai tévelygés ellen, amelynek formai lecsapódása itt-ott sajnálatos módon mutatkozik.

Ez a főntartás kivált **Boromisza** Tibor képeivel szemben van helyén. Távolkeleti faji bölcsőromantikájuk igaz, ma már kevésbé szándékolt és modoros, mint annak előtte, de a vízfestményekben még mindig túlzásba viszi a dolgot. Boromisza a Balaton és a Buda-vidéki hegyi táj jellegét a legfurcsább módon kiforgatja a maga valójából. Kínai és japán mintákhoz idomítja — egy föllengzően nemzeties érzés nevében. Boromisza festőileg igen finom érzékű, költői ábrázolója a magyar tájnak. Csak ne sandítana minduntalanul a kínaiak és japánok felé. Ez a távolkeleti rokonsági ábránd képeinek életes magyar erejét, izét rontja. A természetes festői lendületet járulékos műveltségbeli képzetek terhelik és mesterségesen stilizálják. Ez a stilizálás sokkal idegenszerűbb, sokkal inkább hat mondvasználtnak, mint teszem a nyugatos műveltség kultusza, amely nem egy kitűnő művészinket jellemzi. Ha már idegen serkentésre van szükségünk, úgy Páris vagy Róma mindenképp közelebb való hozzánk, mint Peking vagy Tokió. Ettől eltekintve még egy kifogásunk van Bornemisza képei ellen. Tájfantáziái átszellemültek, magasan és messzire szárnyalók de az alakos ábrázolások olcsó és sekélyes, anekdotikus különbségekben lelik kedvüket. Csak a faji és néprajzi álromantikán múlik, hogy a művész a magyar embert ebben a méltatlan színben látja.

Ugyancsak ennek a romantikának a terhére írjuk, hogy a Magyar Képzőművészek kiállításán a hazai természet és a magyar nép szeretete általában bizonyos vasárnapia-

san, gyöngyös bokrétásan derús és tarka színt ölt. Pedig a művészek java része mélyebb és tartalmasabb ábrázolásra volna hivatva. Azonban készségesen elismerjük, hogy műveik szinte érzésről és vérbeli festői temperamentumról tanuskodnak. Ebben az értelemben említjük **Adámffy László**, **futásvalyi Márton Piroška**, **Fáy Aladár vitéz Littkey György**, **Imreh Zsigmond**, **Nagy Sándor** és **Ujvári Béla** neveit. Az utóbbi kiváló vízfestményekkel szerepel. **Hangai Szabó Miklós** formalag házias sütetű, szokványos festményei szintben túl hevesre fogottak. **Mokry Mészáros Dezső** olajfestményeivel az a. n. östehetségek módjára jelentkezik. Primitívizmusa túlságosan megfésülködött, túlságosan hatásra célzó. Ellenben ró. vászjegyekből való szőnyegtervei (egy részüket **Medgyessy Ferencné** és **Murányi Évi** el is készítette) mint színes ornamentumok igen tetszetősek.

Néhány szobor is van a kiállításon. Közülük **Varga Ferenc** drámai erejű „Kapisztrán“-ját és **Boda Gábor**, valamint **Dózsa Farkas Sándor** tömör és karakteres arcképszoobrai említjük. (**Kállai Ernő**)

A MAI BULGAR IRODALOM.

Bulgáriában, ahol a könyvtermelés az utóbbi időkben hihetetlen méreteket öltött, a szemlélő teljesen tájékozatlanul áll a könyvkereskedők kirakatai előtt, ahol Jack London, Solochov, Alexis Tolsztoj művei mellett szekszuális, detektív, teológiai, teozófiai, Hitler és Mussolinét magasztaló, valamint kifejezetten pornográf könyveket láthat.

Az ideológiai válságot, mely a bulgár könyvtermelésben ezt a szerencsétlen korszakot előidézte, az új iskolák befolyásának köszönheti. Anélkül, hogy azokat az írótak említenénk, akik „íraskényszerűk“ miatt ragadnak tollat, három nagyobb irányzatot kell megkülönböztetnünk a jelenkori bulgár irodalomban. Az első csoport, akik a valóság tárgyi-

lagos másolására törekcsenek, kerülve minden célzatosságot s anélkül, hogy a valóság megváltoztatását belátnák. Mások nagyoni teret adnak műveikben a társadalmi tényezőknék s a totális eszmék irányában ferditik el megfigyeléseiket, anélkül, hogy tekintetbe vennék a történelmi hagyományokat és a mult tanulságait. A harmadik csoport végül az írók legnagyobb csoportját öleli fel. Ez a társadalmi realizmus csoportja, mely szociális és kulturális téren küzd a totális eszmék ellen s az emberért.

Jordan Jukov 1937-ben bekövetkezett halálával az ál-tárgyilagosság csoportja legjobb képviselőjét veszítette el. Ez a paraszti sorból származó író műveiben a paraszti élet emlékeivel kevert formáját adta tultengő romantikával. Háborús tárgyú írásaival azonban nagyban hozzájárult a bulgár sovinizmus megteremtéséhez. D. Nemirov, regényíró, aki az intellektuális réteg fejlődését igyekezett írásaiban megrajzolni a század elejétől a világháborúig, ugyanehhez az iskolához tartozik. Tulzott pszichologizmus és a szociális bajok kimondásától való félelem jellemzi. Ugyanebbe a csoportba sorolható még Petkanov, aki a háború után tűnt fel, inkább regényei számával, mint értékével. Írásaiban miszticizmus, realizmus és babona keveredik a szavak értelmetlen zürzavarává. Ez a jellegzetesség főleg új könyveire áll, mert régebbi írásai ép' világosságukkal tűntek ki. Nemrégiben Petkanov egyik regényében a háború szörnyűségeire mutatott rá, ami élénk felháborodást keltett katonai körökben s az egész bulgár jobboldalon. Az irodalmi díjat, melyet ezt a művét jutalmazták, visszavonták, mindez azonban ugy látszik, ahe-lyett, hogy a tényekre ébresztette volna, még inkább feléjük sódorta.

A határozott arc és állásfoglalás nélküli írók közül megemlíthetjük St. Zagorcsinovot, G. Raicsevet, Helene Bagrianet, St. Csilingujnovot. At. Dalcsevet, K. Konstantinovot.

Meteor-írók, akaratnélküliek és habozók, akik elvesztették a kapcsolatot a bulgár irodalom legjobb hagyományaihoz. Mégis a hivatalos bulgár irodalom tömegéből ki kell emelnünk Szvetoszlav Minkovot, kinek egész munkássága tiltakozás a hipokrita erkölcs és előítéletek ellen. Kötetei nagy szatirikus képességeket árulnak el, amire egy olyan országban, mint Bulgária, ahol a társadalmi élet igen alacsony nívón mozog, feltétlenül szükség van. Mindenesetre meg kell várnunk, míg a stílusjátéktól a realizmusig, a paradoxontól a kendőzetlen teremtő igazságig érkezik.

Érdeemes megemlékezni még a bulgár irodalom késői individualista megnyilatkozásairól is. Vladimir Polianov, J. Struhl, Anna Kamenov, Slavteho Krassinsky s a többiek, nem nézik le a társadalmi kérdéseket, de műveikben úgy vélik, hogy a művészek külön valóságot kell teremteni, mely fölötte áll a mindennapok vaskos igazságának.

Mindezekkel szemben áll az a csoport, mely nyíltan és kifejezetten elkötelezte magát a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése, a humanizmus és kultúra mellett s a háború és háborús uszítás ellen. G. Bakalov történész, publicista és irodalomkritikus és Todor Pavlov, filozófus mögött sorakozik fel ez a gárda. Gluco Belev, a vidék életének élesszemű megrajzolója, Kristo Belev, kinek „A rés” című regénye nagy sikert aratott, Kruma Velkov, aki Borovo község című regényében a Balkán ébredését rajzolja meg, M. Marcsevski, Ivan Velev, D. Khadzsidjev, Vladimir Kharizanov, D. Csavdarov, stb., stb.

Igen számos költője is van e csoportnak: A. Todorov, H. Krelkov, Korum Penev, Kamen Zidarov, Parateley Matejev. Külön kell megemlítenünk Maria Grubeshiev nevét, kinek gyűjteményeit igen nagy érdeklődés előzi meg s aki az 1937-es madridi írókongresszusról visszatérve, „Amít Spanyolországban láttam” címen, nagysikerű könyvben

írta meg tapasztalatait.

Ez a felsorolás természetesen korántsem teljes, sőt a bulgár irodalom valamennyi irányzatát sem tárgyalja részletesen. Bizonyítja azonban azt az élénk érdeklődést, mely Bulgáriában az irodalom iránt él s fogalmat ad arról az irodalomról, mellyel szemben a társadalmi-tény tartalommal telített realista irodalomnak meg kell küzdenie. (Krisztik Lukács)

A NEW DEAL, mint ismeretes, az első kísérlet egy demokratikusan kormányzott tőkésállamban a tervgazdálkodás bevezetésére. A New Deal politika alakulását különféle szempontok szabályozzák. A legfontosabb ezek közül: a termelés igazodása a piac szükségleteihez, kedvező munkaalkalmak teremtése, a munkanélküliség csökkentése s az Északamerikai államszövettség minden egyes államában az ipari lehetőségek és a talajkincsek ésszerű kiaknázása.

A New Deal adminisztratív viszonyai éppoly egyedülállóak és újak, mint maga a gazdasági kísérlet. A New Deal bizottságok (Emergency Committees) nem tartoznak a kormányhatóságok hatáskörébe s függetlenek azoktól. A munkaadók s a szakszervezeti mozgalom képviselőiből tevődnek össze s az élén az elnök által kiválasztott személyek állnak. Ezek a bizottságok, miután az amerikai parlament elismerte őket, úgy adminisztratív, mint politikai értelemben sajátos életet élnek.

Jóllehet a New Deal Roosevelt hívta életre gyökerei egy Hoover elnökségének utolsó éveiben keletkezett intézményben, az R. F. C. ben már megtalálhatók. Az R. F. C. (Reconstruction Finance Corporation) pénzügyi testület, amelynek feladata a mindinkább mélyülő gazdasági válság következtében veszélyeztetett kiskereskedelem s bizonyos iparok támogatása.

Roosevelt első New Deal-rendelkezése a N. R. A. (National Reco-

very Act) felállítása volt. A N. R. A. minden egyes ipar számára tanulmányi-bizottságokat szemelt ki. Ezekben a tanulmánybizottságokban a munkaadók és munkások képviselői ültek s közös munkafeltételeket, árakat és termelési tervet állapítottak meg. A N. R. A.-ba csatlakozott üzemek minden termékét közös jeggyel látták el (kék-sas, „we do our part“ felírással); a kéksas nélküli árucikkeket a lakosság bojkottálta. A N. R. A.-politika ideje 1933-1935.

A mezőgazdasági túltermelés az A. A. A. (Agricultural Adjustment Administration) megteremtésére vezetett. Ez farmerekből és a nagy mezőgazdasági üzemek képviselőiből tevődött össze. Ezt az intézményt az állam nagy összeggel támogatta. Ebből az összegből kártalanították azokat a parasztokat, akiknek a termelését az intézmény által bevezetett korlátozás érintette. Az A. A. A.-politika tartama 1935-1936.

Jelentős újítás volt az 1933-ban bevezetett T. V. A. (Tennessee Valley Authority), mely a következő négy főfeladatkörre tagolta egy egész vidék messzemenő, nagyvonalú átalakítását:

1. Vízművek és duzzasztógáták építése, elektromosáram nyerése, árvíz kikerülése, a vízállás ellenőrzése, valamint a hajózás céljából.

2. Egész vidékek erdészeti megmunkálása, mely nem is annyira új erdők ültetéséből, mint inkább az erdőirtások után bentmaradt gyökerek eltávolításából áll. Ezeket a helyeken azután újra ültették.

3. A modern urbanizmus törvényszerűségeinek betartásával új városok építése. A T. V. A.-terv idevonatkozó pontjának első pozitív eredménye Norris Dana városa.

4. Talajjavító cikkek igen nagy mennyiségű gyártása különböző laboratóriumok és gyárak által.

A C. C. C. (Civilian Conservation Corps) 300.000 fiatal, nőtlen munkanélkülit foglalkoztat utépítésben, erdősítésben, tisztoltószolgálatban stb. A C. C. C. tagjai lakást, élel-

mezést és heti 30 dollár fizetést kapnak, amelyből 25 dollárt a szüleikhez tartoznak továbbítani.

Az S. E. C. (Securities Exchange Commission) a börzei transzakciók ellenőrzésével foglalkozik. Cél: a tőzsdei összeomlások megelőzése.

Az S. C. C. (Surplus Commodities Corporation) az utolsó időkben különösen előtérbe került. Ez a hivatal vásárolja fel az ipari és mezőgazdasági termelés fölöslegét.

A P. W. A. (Public Works Administration) az a két nagyméretű szerv, amely a munkanélküliség megszüntetésére alakult. A csi: nem munkanélküli segély, hanem munka nyújtás. Mindkét szerv a középítkezésekhez munkanélkülieket állít be s a tarifa szerint fizeti őket. (Az első a nagy, középítkezések, a második a kisebb, ipari munka körében.)

Az N. L. R. B. (National Labour Relations Board) az első amerikai munkabíróság, ahol a szakszervezetek törvényes képviselőhöz jutottak. Az N. L. R. B.-ben a szakszervezetek képviselői mellett ülnek a munkaadó szervezetek képviselői.

A H. O. L. C. (Home Owners Loan Corporation) minden saját lakóházzal bíró, megszorult embernek igen alacsony kamattal meghatározatlan időre háztulajdona megtartása céljából hitelt biztosít.

A New Deal intézmények pénzalapját részint adók, részint kölcsönök teszik, amiket a kormány a heverő tőkék forgalombahozatala céljából bocsájt s rendelkezésére. (Kurt Weinberg, Newyork)

DÖNTŐ-E A SZEREPE A MODERN HÁBORÚBAN A LÉGIFEGYVERNEK? Január kezépen a német hadügyminisztérium cenzuraosztályára Hermann Foertsch vezérkari ezredes kézirata érkezett azzal a kéréssel, hogy engedélyezék a könyv kinyomtatását s az oktatás céljaira katonai és tisztai iskolákban. A könyv címe **Tegnap és mai hadművészet** volt. S mert a könyv főleg azzal a kérdéssel fog-

lakozott, hogy mi a stratégiai értéke a modern háborúban a légi fegyvernek, a hadügyminisztérium cenzuraosztálya illetéktelennek nyilvánította magát, különben azonban úgy a kinyomtatást, mint az iskolai használatot engedélyezte s a további döntés céljából a kéziratot továbbította az illetékes légügyi minisztériumhoz. A légügyi minisztérium cenzurabizottsága szótöbbséggel ugyancsak engedélyezte a könyv kiadását és az iskolai használatot. Közbelépett azonban maga Göring és tiltakozott a könyv iskolai használata ellen, mivel a könyv ama tendenciájával, hogy a légi fegyver a modern háborúban nem hozhat döntést, nem értett egyet. Göring ez ellenvetése miatt Hess irrodája révén be kellett szerezni a „Vezér” döntését az iskolai használatot illetőleg. Hitler döntése salomoni: mégha a könyv végkövetkeztései nem állának helyt, akkor is a könyv a lehetséges hibaforrások oly nagy számát sorolja fel, hogy iskolai használatban a technikai és sztratégiai kritika elősegítése céljából, mindenesetre csak ebben az értelemben, alkalmazható.

Foertsch könyvében különben lényegében a következőket fejtegeti:

Azt az elvet, hogy a modern háborúban a szárazföldi és tengeri haderők már nem játszhatnak döntő szerepet, mert jövőben egyedül vagy pedig tulnyomó részt a légi fegyver a döntő úgy szárazon mint vizen, először Douhet olasz tábornok képviselte, aki szerint a jövő háborújában a szárazföldi és tengeri erők értéke korlátozott. A légi fegyver „térhez nem kötött” fegyver, amely minden földi ellenállást harc nélkül kikerül s minden célpontot és minden ellenálló erőt úgy tengeren mint szárazon megtámadhat és megsemmisíthet. Az ellenséges termő és ipari vidékeket ugyanúgy mint a gazdasági utakat, hidakat, csatornákat stb. igen gyorsan s oly érzékenyen elérheti, hogy az ellenfél ellenállási akarata összeomlik. A győzelem így a légifegyver-

rel minden más fegyvernél gyorsabban kivivható. Feltétel csupán a légi főlény megszerzése tüstént a háború kitörésekor az ellenfél légi bázisainak, légi fegyvereinek, valamint légi iparának megsemmisítésével. Foertsch ezredes szembeszáll az elmélettel s kifejti, hogy a légifegyver ugyan Németországban is kivívta az önállóságot, de nem teljesítményi próbák, hanem elméletek következtében. Elismerhető a légifegyver ama lehetősége is, hogy kis repülőgépek tömeges bevetésével (mint „légigyalogóság”) s páncélos gépeivel (mint „légicirkáló”) helyileg döntő hatásokat ér el — de csak helyileg. Az olasz elmélet az állóharcot tekinti a szárazföldi háború legyőzhetetlen harci formájának, ami teljesen téves, mert minden szárazföldi háború technikájának és taktikájának lényege az áttörés s úgy a világháború, mint a spanyol háború gyakorlati tanulságai kétségtelenné teszik, hogy a sikerült áttörés a tovább már fel nem tartóztatható mozgó háborút váltja ki.

Az olasz elmélet azonkívül tévesen azonosítja az u. n. „légi főlényt” a szárazföldi főlény pontosan körülírt fogalmával s emellett abba a hamis következtetésbe esik, hogy az ellenfélre rákényszeríthető a légi főlényért való harc. Ahogy azonban semmiféle abszolút tengeri főlény nem kényszeríthető ki, ugyanúgy nem kényszeríthető ki az abszolút légi főlény sem. Mindkét esetben csak bizonyos korlátozott tereken és itt is csak meghatározott időben érhető el döntés, t. i. csak ott, ahol és csak addig, míg a beérkezett ellenséges erők megveretnek. A támadó képtelen megakadályozni, hogy az ellenség elossa légi erejét számos légi kikötőre, vagy hogy az éjfolyamán azokat elhelyezze, illetve megtévesztő- és védekező lehetőségeket teremtsen, aminek következménye a támadó elaprózódása. Amí feltételszerűen lehetséges a keskeny, hosszúra nyúló, légiterben, az korántsem alkalmazható a széle-

sen nagy légi terekben.

Továbbá: az olasz elmélet egyáltalán nem számol az időjárással és a nehézkedés törvényével adott természeti határokkal. A felhők fölötti repülés vaktában történő bombázási lehetőségei igen korlátozottak. A légifegyver a jó időjárásra van utalva, holott a háború a rossz időben is folyik. A bombavetés célbiztonságának technikai lehetőségei kétségtelenül ma már igen fejlettek, a találat pontosságát azonban mindig és igen lényegesen befolyásolja a repülőgép magassága. Végül pedig: a repülőgép még mindig kötött földi bázisához s akció sugara korlátozott. Végezetül Foertsch elismeri, hogy a légifegyver igen jelentősen megváltoztatta a háború képét, a háborút azonban a légifegyver csak a gyalogsággal együttesen döntheti el (Márk Viktor)

A TER HATARAI. A tudományt, különösen a század eleje óta, egyre fokozottabban érdekli a földünket körülvevő légréteg s azon túl a bolygóközi tér szerkezetének és tulajdonságainak megismerése. Több, kevesebb eredménnyel a század eleje óta engednek fel kutató léggömböket a felsőbb levegőrétegek viszonyainak kikutatására s elsősorban 1913-ban keltett nagy felhívást egy Páduában felengedett kísérleti léggömb, mely 37.000 méterre emelkedett. Ma a világ csaknem valamennyi meteorológiai intézete igen gyakran bocsát föl ilyen léggömböket, mintegy két kilogrammot kitevő kis meteorológiai állomással, melynek észleleteit azután tudományos szempontból megvizsgálják és csoportosítják.

A legelső eredménye ezeknek a kísérleteknek az a felismerés volt, hogy a földünket körülvevő s azzal együtt forgó levegőréteg fölfelé egyre ritkul. Szinte törvényszerű, hogy a hadászat volt az első, mely ezt a felismerést a maga számára hasznosította. Ismeretes, hogy a német tüzéség 1918-ban lövedékei hatótávolságának növelése céljából

nagy szögben lötte ki azokat. A felsőbb ritka levegőrétegben ugyanis kevesebb ellenállásra találtak s nagyobb eredményeket értek el velük. Napjainkban a felsőbb légrétegek kisebb ellenállását már a repülőgépek is igyekeznek kihasználni s olyan magasságokban próbálnak közlekedni, ahol sem a vezető, sem a motor levegőellátása nem normális. Sajnos, úgy látszik, hogy valami átok ül az emberen, mert az utolsó harminc esztendő ilyen irányú felfedezései több rosszat hoztak rá, mint jót.

Ami a földünket körülvevő atmoszférát illeti, több élesen elkülönülő réteget különböztethetünk meg. 10-12 kilométer magasságig terjed az a levegőréteg, melyben élünk s amely szüntelenül mozgásban van. E fölött, mintegy 200 kilométer magasságig terjed a sztratoszféra, a nyugalom és páramentesség rétege. Mindössze, a földtől kb. 60-70 kilométerre, az u. n. Heaviside-zóna töri meg a réteg nyugalmát, mely tükröként veri vissza a földre az elektromagnetikus hullámokat. Ez az elektromos menyzet körülbelül egybeesik azzal az ózonréteggel, mely paizsként véd bennünket a nap veszélyes ibolyántúli sugaraitól. 100 kilométer magasságban egy igen vékony felhőréteg található. Ennek a felhőrétegnek a finomságát a levegőréteg ritkasága magyarázza. Vékonyságuk és finomságuk következtében a sugarakat sem verik vissza s ez az oka, hogy csak éjjel láthatjuk őket bizonyos szélességi fokokon és különleges körülmények összejárásának következtében. Hogy ezek a gyakran orkánsebességgel rohanó sztratoszféra-fellegek felhők-e tulajdonképpen vagy víz, esetleg jég szemcsék, arról ma még semmi biztosat nem tudunk. Ebben a magasságban, ahol a levegő nyomása a földi 760 milliméter milliomodrészére esik, kezdődik a hullócsillagok világa. Ezek az elképzeltetlen sebességgel (óránként mintegy 190.000 kilométer) rohanó égítetek még ebben

a fölötté ritka rétegben is izzókká lesznek s a surlódás következtében kb. 40 kilométernyi ut után megsemmisülnek. A sztratoszférán felül 100-120 kilométernyi szélességben az égi fények rétege következik, a sok, de ellenőrizhetetlen magyarázattal rendelkező északi fényé. Ezen felül húzódnak az interplanetáris tér, melynek összetételéről nincsenek ismereteink.

A levegőréteg magassága viszont, ha elérhetetlen is egyelőre számunkra, érzékelhető ahhoz a 380.000 kilométeres távolsághoz képest, mely tőlünk a földhöz legközelebb levő égitestet, a holdat elválasztja. S ez a távolság is jelentéktelenné törpül következő szomszédunk, a Vénusz 42 millió kilométeres távolságához képest. A hold fénysugarai egy másodpercnél valamivel hosszabb idő alatt érnek a földre. Két és három perc közötti idő alatt érnek hozzánk a Vénusz sugarai. A nap sugarai mintegy nyolc perc alatt, de ezek szinte elérhető távolságok, ha arra gondolunk, hogy tizennyolc évre van szükség, hogy a Cassiope csillagzat fénye hozzánk érjen, vagy 70 millió évre, míg egyes ismert, távoli ködfoltokról a földre érkezik a fénysugár.

A Piccard sztratoszféra-kutatások körülbelül 15-16 kilométer magasságban történtek. Ezeknek a rétegeknek összetételével és viszonyával ismerette meg a tudományt. Valószínű, hogy a hasonló sztratoszféra-kutatások ennek a magasságnak kétszeresét is elérik, de a tér határainak megismeréséhez a távolságok nagysága következtében mégis inkább a földről eszközölt megfigyelések vezethetnek, mint a sztratoszféra-kutatások.

(Varga Gábor)

A VÁROSONKÖZVETLEN INTELLEKTUÁLIS TEVÉKENYSÉGE. A La Vie Urbaine c. párisi urbanisztikai folyóirat legutolsó számában lapunk munkatársai, Déznay Viktor a városok szellemi tevékenységének kérdésével foglalkoznak. Abból indul ki,

hogy minden időkből gondoskodni kellett a tömegek szellemi szükségleteinek kielégítéséről. Ezt elvégezték az Állam, az Egyház és a Város. Míg azonban az Egyház inkább egyoldalú és saját érdekeket szolgált, az Állam pedig politikai célkitűzéseivel többnyire elvont érdekeknek áldozta fel a tömegek kívánságait, addig a Város a tömegek közvetlen érdekeit tartotta szem előtt, mert éppen a lakosság fejlődése vonta maga után felvirágzását. Így valójában a város az egyedüli szerv, amely valóságos érdekeket tartott és tart szem előtt s így a tömegek szellemi nevelésében is vezető szerephez jut. El szerep fontosságára teszi szükségessé a városok intellektuális tevékenységének megvilágítását, különösen ma, az általános elállamosodási irányzat (etatizmus) megerősödése idején, mikor számolnunk kell a városok szabadságának és önállóságának erős hanyatlásával.

A városok említett tevékenysége a kielégítendő szükségletek funkciójában Déznay szerint a következő tereken érvényesül:

1. A vallási érzelem: a városoknak lehetőséget kell teremteniük, hogy polgáraik ezirányban szabadon nyilatkozhasanak meg (egyházak stb.). Mivel azonban korunkban az egyes felekezetek kizárólagossági törekvései összeütközésekre vezethetnek, a városnak jóhiszemű, politikamentes semlegességet kell tanúsítania. Sőt hozzájárulhat a vallási érzületnek világi jellegű fejlesztéséhez, ha utat nyit a magasabb civikus érzelmeknek s az antik „fórum”-ok mintájára tereket, kerteket, temetőket létesít.

2. A hazafiasság: nem a nacionalizmus káros értelmében, de a városok mindenkor nemzetközi jellegűnek visszahatásaként. A városban összeolvadt tömegek igitkezőnek szervez egyiséget alkotni, amely egészséges lokálpatriotizmushoz, versengéshez, versenyképességhez vezet. Ez a lokálpatriotizmus éppen mert szükségletekből és a reális életből

fakad, mindig közel marad a városi tömegek érdekeihez, ellentétben a politikai nacionalizmussal, amely gyakran a tömegek érdekeinek feláldozásával, sőt azok ellenére hat. A város ezenkívül hasznát is látja lokálpatriotizmusának, amely — a jobb és nagyobb eredmény utáni igyekvés révén — fejlődést és haladást von maga után. Ennek céltudatos fejlesztése is igen fontos része tehát a város tevékenységének.

3. A természetszeretet felé való irányítás fontos tényezője a nevelésnek, nemcsak egészségügyi és üdülési, hanem általános népnevelési szemszögből is. A kellemes, szép környezetben élő polgárok között könnyebben ver gyökeret az emberi összetartás, a szolidaritás érzése. A városnak különösen tekintettel kell lennie a természettel való összekapcsolódására. Így elsősorban tájzsépségekre, a város építészetének fekvéséhez való idomulására stb.

4. A művészi és költői szép iránti lelkesedés az ember egyik legelmelembb érzése. A városnak igyekeznie kell tehát ezt az érzést is fejleszteni. Példákkal (kiállítások, múzeumok), támogatással kell a szép művelését elősegítenie s ezáltal a polgárok nevelésének színvonalát emelni. Déznay szerint egyáltalán nem hangsúlyozta ki még eléggé azt a szoros összefüggést, amely a környezet esztétikája s a tömegek szellemi megnyilatkozásai között fennáll.

5. A szellemi szép és igaz érzelmének fejlesztése terén vár a városra a legfontosabb irányító és nevelő szerep. Egyes városok már régóta szellemi központokká nőttek, de ez lehetőségei szerint minden város feladata. A tömegnevelés fontossága ma olyan nagy, hogy azt a város nem bízhatja magánkezdeményezésre, hanem irányítania kell. Különösen ki kell hangsúlyozni a városi nevelési szellem („esprit éducatif urbain“) fejlesztésének szükségét, melynek révén a polgárok saját közvetlen érdekeiket jobban

tudják felfogni és szolgálni. Könyvtárak, múzeumok, tudományos intézetek, alapítványok szaporítandók; emellett azonban ujszerű intézmények felállításáról is gondoskodni kell. Várostudományi intézet, városfejlesztési, statisztikai-irodák, a város jellege szerinti gazdasági, tömeglélektani, és szellemi-kutatásokat, stb. szolgáló hivatalok. Így válnak a városok lakosságuknak és környéküknek igazi képviselőikké, a polgáraik tényleges vezetőivé.

6. A szociális érzelmek: A város egységes szerv, amelynek minden összetevője egyaránt fontos és érdekei egyaránt szolgálandók. A városnak meg kell teremtenie ezt az egyenlőséget s a társadalmi egyenlőség érzését bele kell nevelnie polgáraiba. Ennek eredményeképpen a város fejlődése nem válik egyoldalúvá, mert ahol figyelmet szentelnek minden szükségletnek, ott minden érdeket egyformán szem előtt kell tartani.

7. A lakosságnak a szellemi neveléshez való joga szorosan összefügg a szociális érzéssel s ezért a városnak szellemi, politikai és erkölcsi neveléssel mindenképpen ki kell elégítenie ezt a szükségletet. A városi nevelésnek voltaképpen szervesen kell kiegészítenie az állami nevelést. Az állam a tanítást egységesíti, a város jellegének megfelelően variálja és pótolja (kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági, városi iskolák). Az állam többé-kevésbé passzív erkölcsre nevel (az államszervezet iránti lehetőleg kritikamentes lelkesedésre) — a város cselekvő és építő erkölcsi állásfoglalást kíván. Ez a megkülönböztetés az újabb irányzat ellenére is (az állam, az erős elvárásiasodás miatt, kénytelen urbanista szempontokra is tekintettel lenni) fennáll s a város tevékenysége ebben az irányban okvetlenül fontos.

8. Az intellektuális szórakozási lehetőségét ugyancsak a városnak kell megteremtenie. Erre nézve még ma is követendő példát nyújtanak az ókori városok, amelyek ünnepeit

játékai a tömegnevelés hathatós és termékeny eszközeinek bizonyultak. Ehhez természetesen célszerű városépítészeti szükséges, amely a mai inkább szenvedélyes és érdekelt tömegatrakciók helyett az igazi kollektív szórakozás lehetőségeit teremtené meg.

9. A védelem és biztonság. Fontos szerep jut a városnak a külső befolyások és érdekellentétek elleni védekezés terén, amelyek akár az állam, akár más társadalmi csoportok irányából fenyegetik. Ez természetesen szoros kapcsolatban van a város függetlenségével. Minél nagyobb hatáskört tud a város kiharmonizálni a maga, illetve polgársága érdekeinek megvédésére, annál hatalmasabban tud fejlődni az állam keretén belül is, annál erősebben tud ellentálni bármilyen bomlási folyamatnak. Emellett összes kiter-

melt értékeit a maga javára fordíthatja, anélkül, hogy más érdekek adófizetőjévé váljon. Mindehhez természetesen elengedhetetlen a város-szervezés tudatos tökéletesítése. A város minden időkből a haladás uttorója volt, — mondja Déznay, — és annak is kell maradnia. A városstudomány célszerű kimélyítésével, a városoknak tudományos szervezésével, város-tanulmányi hivatalok felállításával bizonyára sok új, időszéri problémát vetődik még fel és nyer megoldást. Az értelmi élet kifejezője a város. Ezért kell magához ragadnia a szellemi vezetést, irányítást, a tömegek nevelését és megszervezését. El kell érkezni így végül is az állam teljes elvárosiasodásához (urbanisation de l'Etat), amikor úgy az elvi, mint a hatásköri összeütközések önmaguktól szűnnek meg. (Kun János)

SZEMLE, BIRÁLATOK

MAKKAI SÁNDOR TÖRTÉNELMI REGÉNYEI

Makkai Sándor változatos és színes egyéniség. Finom és bonyolult érzések megszólaltatója, de gazdag anyagán nem tud elég fölényesen uralkodni s ezért nem teszi eléggé érett író benyomását. Műveiben szembeötlő az írói szándék tisztázatlansága és a mérsékelt művészi elmélyülés. Kedvenc formája a történelmi regény, de a történelem leple alatt olyan problémákat feszeget, amelyeknek vajmi kevés a közük a tárgyalt korokhoz. Makkai alapjában véve egészen modern író: nem a történelem érdekli igazában, hanem az emberi érzélemlát, annak is az a szakasza, amelyre csak legujabban terekődött a művészi érdeklődés, a gyermekkor és az ifjúság közötti zsenge átmenet. Aki az *Ördögsekér*-ben, a *Táltoskirály*-ban, a *Sárga vihar*-ban a serdülésnek és az első erotikus élményeknek szentelt fejezeteket olvassa, kissé zavartan kérdezi, miért kell a bájos életlenség több-kevesebb erővel megirt jelenetei fölé oly égbenyuló történelmi színpalakat emelni, melyeknek henyesége olykor már bosszantó. Az első ifjúság édes zavarain oly erős a hangsúly Makkai műveiben, hogy egész fejezetek esnek ki a hisztorikumból és kíváncsoznak modern regényekbe. De nemcsak a serdülő lélek rajza miatt nevezném modernnek Makkait, hanem a szenvedély, a féktelen létező kielésének avatott ábrázolása miatt is. Makkai *Ördögsekér*-ben van valami bátor és izig-vérig Lawrence-i hang, mintegy bizonyosságul, hogy a kor szellemei titkos közlekedő edények, melyekben ugyanaz a nedv kering. Amíg Lawrence az exotikus vagy primitív környezetet keresi, hogy az ösztönöket ősi, szabad állapotukban